

УКРАЇНСЬКА МОВА В ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ XVI–XIX СТ.

Совтис Н. М. Українська мова в польській літературі XVI–XIX ст.

У статті досліджено вплив письменників, які походили з польсько-українського пограниччя, на розвиток польської літератури. Встановлено, що література польсько-українського пограниччя стала своєрідним підґрунтям для появи «української школи» в польському романтизмі. З'ясовано особливості використання української мови у польській літературі. Виявлено специфіку вживання українських запозичень та їх вплив на фонетичну систему та словниковий склад польської літературної мови.

Ключові слова: пограниччя, українська школа, мовні контакти, запозичення.

Совтис Н. Н. Украинский язык в польской литературе XVI–XIX вв.

В статье исследовано влияние писателей из польско-украинского пограничья на развитие польской литературы. Установлено, что литература польско-украинского пограничья стала своеобразным фундаментом для появления «украинской школы» в польском романтизме. Выяснено особенности использования украинского языка в польской литературе. Выявлена специфика употребления украинских заимствований и их влияние на фонетическую систему и словарный состав польского литературного языка.

Ключевые слова: пограничье, украинская школа, языковые контакты, заимствование.

Sovtys N. Ukrainian language in Polish literature of the XVI–XIX centuries.

The article investigates the influence of the writers, who come from the Polish-Ukrainian frontier, on the development of Polish literature. It is defined that the literature of the Polish-Ukrainian frontier became peculiar basis for the emergence of Ukrainian language school in Polish romanticism. Some peculiarities of the Ukrainian language usage in Polish literature are clarified. The specificity of the Ukrainian borrowings' usage and their impact on the phonetic system and vocabulary of the Polish language is also revealed.

Key words: frontier, Ukrainian language school, language contacts, borrowings.

Питання контактів між польською та українською культурою почало привертати систематичну увагу вже на початку XIX ст., насамперед унаслідок існування «української школи» в польській романтичній літературі.

Польськими й українськими мовознавцями та літературознавцями були написані численні дослідження, у яких розглядалися різноманітні паралельні явища двох літератур, характеризувалася мова творів окремих авторів і т. ін. У вивченні впливу української мови на польську переважають дослідження на матеріалі художньої літератури. У польському мовознавстві слід згадати праці Т. Бешти [9], М. Юрковського [13], А. Болеського [10], в українській науці мовознавчо-літературний аспект неодноразово висвітлював Р. Радішевський [5]. Наукові праці такого плану мають велике значення, оскільки белетристичний стиль, як зазначав В. Русанівський [6], був завжди провідним у формуванні національної літературної мови. Використання іншомовних елементів у мові творів письменника має певну своєрідність, зумовлену стилістичними вимогами та підпорядковану тематиці твору. За певних умов взаємозв'язки між літературними мовами можуть набувати глибшого змісту, відбувається взаємопроникнення лексики, що знаходить своє відбиття в усіх функціональних стилях літературної мови.

Наша мета – дослідити роль використання української мови письменниками польсько-українського пограниччя в польському літературному процесі.

Глибоке та адекватне розуміння польсько-українських мовно-літературних стосунків можливе лише за умови розгляду усїєї їхньої історії. В історії польсько-українських літературних взаємин Г. Грабович виділяє чотири основні періоди, що більш-менш однаково характеризують обидві літератури. Це, по-перше, найбільш ранній період, тобто від останніх десятиліть XVI ст. до XVIII ст., який охоплює пізній польський Ренесанс і більшу частину польського й українського бароко. По-друге, романтичний період, що вбирає й передромантичну фазу і припадає приблизно на першу половину XIX ст. Третій період – постромантичний, і сягає він, хоч як це, на перший погляд, і не дивно, аж другої світової війни. Четвертий, і останній, – післявоєнний період [2, с. 139].

Тракування української тематики в польській літературі найдавнішого періоду були різноманітні й численні. Саме в цей період набуває популярності творчість письменників, які переважно походили з етнічних українських територій і стали своєрідними попередниками «української школи» в польській літературі. Найбільш ранньою формою польського літературного зацікавлення українікою були прості описи регіону. Саме такими є два твори, як свідчить Г. Грабович, у яких І. Франко додає перші паростки «української школи»: «Ponoszą, to jest wysławienie panów i paniąt ziem ruskich i podolskich z męstwa, z obyczajów i z innych spraw pocziwych» Б. Папроцького, де подано систематичний віршований опис шляхти цих земель і «Roxolania» С. Кльоновича (1584, латиною) – набагато вичерпніший огляд так званої Червоної Русі [2, с. 143]. Описуючи особливості мови творів С. Кльоновича, С. Грабец зауважив: «Автор походив із Великопольщі, але довгий час проживав у Любліні, який знаходився близько українсько-польського кордону, під кінець XVI ст.

становив зі Львовом і Перемишлем одну з брам, через яку проникали українські лексичні запозичення» [13, с. 60]. Окрім численних українських лексичних запозичень, які згодом увійшли до польської літературної мови: *bies, chata, czoboty, czupryna, czuryło, dubas, gramota, holoble, hultaj, kozera, molojec, pop* [13, с. 66–71], засвідчуємо українські фонетичні та морфологічні впливи: *balamuctwo, Pokucie* (укр. *у*), *czerewo, wołoch*, (повноголосся), *dohad, ostrohski, pohaniec* (укр. *h*); суф. *-ес* як формант етнічних назв: *pohaniec* і суф. *-iszcz-e (y-szcz-e)*: *siedliszcze, chwostyszcze*, преф. *prze-*: *przezczysta*; суф. *-ajł-o*: *szukajło*; збереження закінчення *-i* в інфінітиві: *kraści, mieci, zaniechaci*. Збереження закінчення *-i* в інфінітиві до кінця XVI ст. було характерною особливістю мови люблінських міщан, де цю архаїчну формацію підтримувала українська мова [13, с. 64].

Української тематики стосується брошура С. Ожеховського «Baptismus Ruthenorum», видатного представника польського Ренесансу й автора показової та досить часто цитованої формули «gente Ruthenus natione Polonus». У «Baptismus Ruthenorum» оскаржувалася практика католицької ієрархії вимагати від українських православних нового хрещення та доводилася законність і рівноправність східної віри. У полемічний текст автор вводить лексичні запозичення з української мови: *blohostawiec, praznik, wiernik, pop, blahu*. Більшість запозичень зберігає українські фонетичні риси: *balamut, pobłudzić, sud* (*u* замість польських носових), *sorom, wołoch* (повноголосся), *hrubość, hruby* (укр. *h*) [13, с. 49–51].

Українську мову в XVII ст., на думку З. Штібера, знала більшість польської шляхти, яка служила і воювала на українській території, як приклад наводить фрагмент поезії З. Морштина «Kostyrowie wojskowi», де вояки ведуть суперечки під час гри в карти українською мовою. Як відомо, З. Морштин походив з корінної Польщі, отже польську мову у свій текст вводив свідомо для підкреслення факту, що більшість вояків польського війська в побутових справах розмовляли українською мовою. Значна кількість українізмів і цитувань українською мовою в мовленні шляхти і міщан фіксується в польського письменника В. Потоцького, який походив з Малопольщі [17, с. 272].

Популярність дослідження фольклорних здобутків посилює інтерес до України, її народу, місцевого колориту. Унесення фольклорних мотивів до літературних творів і зображення традицій українського народу пов'язане з двома видатними поетами цього періоду, уродженцями Львова, – Ш. Шимоновичем і Б. Зиморовичем. Вибір тем і сюжетів творів зумовлює використання Ш. Шимоновичем запозичень з української мови для зображення місцевого колориту: *buhaj, czabanka, fujara*; українських власних імен: *Haśka, Milko, Olenka, Oluchna, Pańko, Paraszka, Pietrucha, Wonton* [13, с. 87–92]. С. Грабець вважає, що під впливом української мови автор використовує зменшувально-пестливі форми з позитивними, а також з негативними значеннями: «... a na łuczek strzałeczkę, przykłada, strzałka jego maluchna, lecz cięciwka tęga,

maluczniemi rączkami, ręczynki ma krociuchne, sajdaczek złoty, a w nim strzałki gęsto tkane; tu gryźcie list zielony, gryźcie chrościk młody; cieliczka mi do sadu przez płot przeskakuje i kwiateczki mi depce; jaskółeczko jużes się, na świat ukazała, za tobą słoneczko cieplejsze dogrzewa; wilczaszku, ozinąłeś owieczkę, niebogę, wilczaszku, żeś tam nie był strawka cię minęła» [13, с. 85]. Завдяки творчості Ш. Шимоновича українізм *sielanka* набуває нового літературного значення і вживається як елемент високого стилю.

Зменшувально-пестливі форми використовує Б. Зіморович у циклі віршів «Roksolanki» (1654 р.): *dziatki, dziateczki, fijateczek, jarzynka, jasleczka, kosteczka, kwiateczek, kwiatek, listek, luczek, nowinka, piosneczka, ptaszyna, słowiczek, taneczek, wianeczek* [13, с. 104–105]. Автор послуговується релігійною лексикою, яка відбиває особливості православного обряду: *czernica, monaster, obiednia, płaszczennica, pomienienia, prażnik, proskurnica, świszczennik, wieczernia, wiernik, władyczu, Pokrowa, Spas*, [13, с. 115–116]. Значна кількість українізмів увійшла до словника польської літературної мови: *cerkiew, дума, hołubiec, hoży, molodyca, nahodować, prawosławny, sielanka, siolo* [13, с. 109–114]. Українська тема й українські запозичення простежується й в історичних працях як, скажімо, «Wojna chocimska» В. Потоцького, де співчутливо зображуються гетьман Сагайдачний і козаки.

Отже, запозичення з української мови становлять невід’ємний елемент барокової літератури.

Зрештою, у польській літературі з’являються перші твори, написані українською мовою. Яскравим прикладом можуть слугувати п’ять інтермедій українською мовою до святкових релігійних драм сільського вчителя, а згодом католицького ксьондза – Я. Гаватовича, творчість якого розглядалася в курсі історії української літератури, однак, на думку В. Гнатюка, ім’я Я. Гаватовича виявилось там самотньою й чужою фігурою, без попередників та послідовників і, лише розглянувши його творчість у зв’язку з раннім польським літературним українофільством, можна пояснити й зрозуміти не тільки самого Я. Гаватовича, але й знайти аналогії для висвітлення місця інших поляків, які писали українською мовою в літературному процесі ХІХ ст. [1, с. 364]. Підтвердженням зацікавлення українською мовою може слугувати рукописний збірник польських та українських пісень кс. Гинтовта і Д. Рудницького, датований 1713 р., укладений наприкінці ХVІІ ст. [1, с. 364].

Щодо ХVІІІ ст., то можна стверджувати про українську мову в польській літературі, оскільки українська мова була допущена як мова деяких поетичних текстів, що можуть бути названі піснями. Напевне, більшість читачів знала українську мову, оскільки цитування українською мовою, а також наявність лексичних запозичень фіксуємо в текстах, які походять із західної Польщі [8, с. 7]. Відомими є факти цитування пісень, уведення їх текстів до друкованих і численних рукописних збірників, використання їх з підмостків старопольського театру тощо [8, с. 4]. Змінюється також характер використання українських

лексичних елементів у польській літературі, вони перестають відігравати роль емоційно забарвленої лексики, а набувають чисто інформаційної функції і виступають як власне польські слова.

Отже, якщо говорити про український вплив на польську літературу того часу, то слід виділити, по-перше, постачання змісту, матеріалу – фольклору, місцевого колориту, легенд тощо, які вживалися й перелицьовувалися відповідно до узвичаєних норм і конвенцій; по-друге, модель дії, адже український спосіб життя приваблював і мав певну владу над емоціями та уявою; по-третє, вплив на розвиток польської літературної мови. Особливості вимови, закріпленої у графіці багатьох письменників, вихідців з етнічних українських територій, використання української лексики (стилістично зумовленої або й нейтральної) сприяло поширенню в польській мові слів з *h* (*hoży*); упровадженню нових суфіксів, префіксів або їх значень *-ec* – для етнічних назв (*połaniec*) *-iszcz-e-* для іменників, що означають назви місцевостей (*siedliszcz*) *-ajł-o* – для іменників, які називають виконавців певної дії (*szukajło*) *-eńk* – для здрібнених форм (*hołowienka*); *prze-* – *przeczysza*, а також численних запозичень з української мови.

Спільною рисою для всіх цих творів є те, що українська сфера не вважається тут чужою, вона розглядається як відмінна, але своя. Незважаючи на різноплановість використання української теми в релігійних, історичних, фольклористичних творах, йдеться про віддзеркалення реальності, що відбувається в Речі Посполитій, а українські мотиви слугують лише сировиною для відображення цієї реальності.

Література польсько-українського пограниччя стала своєрідним підґрунтям для появи «української школи» в польському романтизмі.

Ще в XIX ст. мовотворчість письменників «української школи» викликала зацікавлення М. Драгоманова, О. Пипіна, І. Франка, П. Чубинського. У першій половині XX ст. «українська школа» стала об'єктом уваги М. Белянки-Люфтової, М. Мочульського, В. Щурата та ін. Сучасне трактування цієї проблеми постало завдяки зусиллям українських науковців Ю. Булаховської, Г. Вервеса, О. Горбача, Р. Кирчіва, О. Остапчук, Т. Пачовського, Р. Радишевського, польських учених: А. Вітковської, В. Кубацького, С. Козака, М. Півінської, Р. Пшибильського, М. Якубця, М. Юрковського, М. Яньон та американського славіста Г. Грабовича.

Поняття «української школи» в польському романтизмі вперше запровадив О. Тишинський у повісті «Американка в Польщі», виданій у Петербурзі 1837 року. Згідно з класифікацією польської літератури, за основу якої він узяв поняття культурно-географічного регіону, що детермінує «дух і стиль», пов'язаної з ним літературної творчості, О. Тишинський ділив польських письменників на регіональні школи: литовську, українську, галицьку, пулавську і краківську, характеризуючи їх тематичне розмаїття і мовні особливості. Більш докладно О. Тишинський писав про «українську школу»: «Понурість, дикість, криваві

образи, злочини – це улюблений зміст більшості творів українських поетів <...>. Естетичні предмети та образи української школи із багатьох точок зору створили зовсім новий світ для польської поезії: отамани, козаки, татари, степи, пороги, чайки, українські містечка та українські річки вперше були почуті і побачені в їхніх творах. Стиль українських поетів виявляється щоразу по-іншому: непередбачено, нерівно, темно; рими то надзвичайно важкі, то абсолютно занедбані; відзначають його (тобто стиль) слова сильні, похмурі, насуплені, порівняно важкі, далекі, гостро поетичні, велика кількість нових слів, зокрема тих, що стосуються окресленої місцевості, оригінальні синтаксичні звороти» [18, с. 46]. Створену О. Тишинським категорію «української школи» не лише як нової школи польської поезії цієї школи, а згодом романтичної школи усталив і розвинув теоретик цієї школи М. Грабовський, який писав: «Ці поети не зупиняються на запозиченні словесних та образних оздоб в українській поезії, вони самі далі розвивають поетичність тих місцевостей та звичаїв, ідуть за побутом цієї землі, долею того люду в розмаїті часи та найрізноманітніших стосунках у їхній історії і в кожному з таких віднаходять його поетичне обличчя; на місці, де застали лише народні пісні, будують епопею і романс» [12, с. 37–39]. Поети, вихідці з української землі, для яких, як стверджував М. Грабовський козацька традиція українського люду була традицією рідною, домашньою, а навіть сімейною, творили свою національну літературу із місцевого мовного та фольклорного матеріалу, з історичних козацьких дум, дух і барви яких переймали спонтанно. Власне, це був їх фольклор, а часто й мова була рідною, а тому – їхньою власною. Іншого культурного джерела, з якого вони могли б черпати підтвердження своєї інакшості, відмінності своєї суті, власної національної ідентифікації й оригінальності, не знали. Вони відчували себе поетами, витвореними культурою рідної землі, культурою «матері-України» [4, с. 30–39].

Використовуючи рідні пейзажі, історію, культуру вони творили вільні від класичних латинських канонів літературні твори, які ставали близькими, «своїми» для читача. У народній культурі Волині, Поділля та України не відчували «чужості», а їх мешканців сприймали як єдину етнічну цілість, розмежовану не національно, а соціально. Незважаючи на відсутність однієї сформульованої програми й організаційні обмеження, поети, прозаїки та критики, що походили з України, яка розумілася масштабно, будували свою творчість на рідній народно-козацькій українській культурі. Створена польською мовою, а народжена від духу козацьких дум та курганів, ця література стає неповторною творчістю, у якій навіть з сучасної перспективи складно відокремити те, що є українське, а що польське. Для багатьох поетів можна застосувати дефініцію, сформульовану М. Грабовським: «польські українські поети», що з сучасної перспективи означає належність цих поетів до обох культур і народів.

Варто зазначити, що поняття «української школи» досить умовне і

використовується досить вільно. Г. Грабович вважає його історичним анахронізмом, даниною традиції, щоправда з уточненням: якщо ним послуговуватися в розумінні М. Грабовського, який свого часу зводив до визначної трійки поетів: Б. Залеського, С. Гощинського, А. Мальчевського, що створили три різні літературні образи міфу України, тим часом, на думку дослідника, «цим поняттям варто охоплювати і творчість Ржевуського, Чайковського, Грози, Олізаровського й навіть Словацького та інших польських письменників-романтиків» [2, с. 509].

Відомий дослідник феномена «української школи» в польській літературі Р. Радішевський зазначає, що більшість письменників виходила з двох основних культурних осередків, пов'язаних з навчальними закладами – Уманською василіанською школою та Волинським лицем у Кременці. З кременецького осередку походили Т. Заборовський, Ю. Коженювський, З. Доленга-Ходаковський, Т. Олізаровський, М. Гославський і Т. Падура. Найбільш відомі поети походили з Уманської василіанської школи, де існувала поетична група *Za-Go-Gra*, назва якої складається з початкових літер її представників – Б. Залеського, С. Гощинського, М. Грабовського. Крім того, у Львові існувала група «червоно руських поетів» «Зевонія», яка працювала в українській тематиці, до її складу входили: Л. Семенський, А. Бельовський та С. Гощинський. До представників Києво-Житомирського осередку належать О. Гроза, Ю. І. Крашевський, А. Марцинковський, З. Фіш [5, с. 24]. Щодо дослідження мови творів Ю. І. Крашевського, особлива увага надавалася вивченню впливу т. зв регіоналізмів або кресових «українських» елементів на літературну мову Ю. І. Крашевського. Уплив української мови на творчість письменника відзначали Б. Моронь, Е. Конюш [16; 15]. Використання для аналізу максимально великої кількості творів різної періодизації та тематики дало змогу вирізнити українізми, які належали до активного словникового запасу письменника від українських елементів, що були введені свідомо в тексти для змалювання місцевого колориту чи характеристики певних героїв.

До української школи входить М. Чайковський, який не належав до жодного з осередків. Часто до української школи зараховують Ю. Словацького, як автора поетичної повісті «Змій», п'єс «Мазепа» та «Срібний сон Саломеї» [5, с. 25–26]. Оригінальне розкриття української теми у творах Ю. Словацького передбачало введення в художні тексти українських лексичних запозичень: *burka, chatka, dumka, hoży, kozak, step* («Українська дума») [7, с. 27]; *ataman, burzan, czahary, czajki, czara, horda, jary, kozacy, oczeret, ostrowy, rohatory* («Змій») тощо [7, с. 27]. До числа послідовників традицій «української школи» слід віднести й ім'я Л. Венглінського, що часто ототожнює себе з українською землею та її минулим, творчість якого й надалі залишається малодослідженою в українському мовознавстві.

Більшість представників української школи намагалася писати

українською мовою. Але навіть у польськомовних творах спостерігаємо вплив української мови, що проявляється перш за все у використанні українських лексичних запозичень. Частина з них була зумовлена оригінальним розкриттям української теми, що передбачало введення в художні тексти українізмів, інші були використані несвідомо як слова мови якщо не рідної, то добре знаної ще з дитинства. Саме завдяки поетам-представникам української школи численні українські запозичення увійшли до польської літературної мови: *ataman, burka, chata, dumka, hożu, jar, kozak, step* і т. п. [7, с. 217].

М. Жулинський у статті «Міф України як ідейно-естетична ініціація польського національного пробудження» зазначив: «Для багатьох польських романтиків «відкриття Третьої Ери Світу», яку так переконливо обґрунтував А. Цешковський в історіософському трактаті «Отче наш», не мислилося без України, без її колосального духовно-творчого потенціалу, тому ідея духовної унії слов'янства, передусім діалогу української та польської культур, ідея українсько-польської єдності творчо реалізовувалася поетами «української школи» і слугує для нас, висловлюючись словами А. Міцкевича з його інавгураційної лекції 22 грудня в Парижі, «підставою нашої майбутньої єдності» [3, с. 44].

Отже, українська мовно-поетична традиція, українська пісня, народна поезія була близька полякам не тільки завдяки спорідненості мов, культур, ментальності, але й виступала ідейно-естетичним стимулятором створення польської національної літератури. Традиції представників української школи продовжили не лише представники XIX ст., а також XX ст.: Я. Івашкевич, С. Вінценз, Л. Бучковський, Ю. Лободовський, Ю. Стрийковський, А. Кусьневич, В. Одоєвський, вплив української мови на мовотворчість цих письменників й надалі потребує комплексного дослідження.

Література

1. Гнатюк В. Українсько-польська правобережна романтична література. Вибрані праці / В. Гнатюк ; відп. ред., упоряд. та автор передмови Р. П. Радішевський. – К. : «МП Леся», 2008. – 636 с.
2. Грабович Г. До історії української літератури : Дослідження, есе, полеміка : [монографія] / Г. Грабович. – К., 1997.
3. Жулинський М. Г. Міф України як ідейно-естетична ініціація польського національного пробудження / М. Г. Жулинський // Київські полоністичні студії : зб. наук. праць / укл. Р. П. Радішевський [відп. ред.] та ін. – К., 2005. – Т. VII. – С. 40–44.
4. Маковський С. «Українська школа» як варіант романтизму / С. Маковський // Київські полоністичні студії : зб. наук. праць / укл. Р. П. Радішевський [відп. ред.] та ін. – К., 2005. – Т. VII. – С. 30–39.
5. Радішевський Р. П. «Українська» та «польська» школи в літературі українсько-польського пограниччя / Р. П. Радішевський // Київські полоністичні студії : зб. наук. праць / укл. Р. П. Радішевський [відп. ред.] та ін. – К., 2005. – Т. VII. – С. 7–30.
6. Русанівський В. М. Польська ділова мова XVI-XVII ст. як джерело вивчення її історії взаємин з українською / В. М. Русанівський // Славістичний збірник. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. – С. 86–96.

7. Совтис Н. М. Українські лексичні запозичення в польській мові / Н. М. Совтис. – Рівне : О. Зень, 2012. – 220 с.
8. Українською музою натхненні // За ред. М. П. Бажана. – К. : Рад. письменник, 1971. – 303 с.
9. Beszta T. Z badań nad wschodniosłowiańskimi wpływami językowymi w polszczyźnie romantyków / T. Beszta // Rozprawy Komisji Językowej ŁTN. – 1971. – XVII. – S. 199–241.
10. Boleski A. Słownictwo Juliusza Słowackiego (1825-1849) / A. Boleski. – Łódź, 1956. – 246 s.
11. Doroszewski W. Język Teodora Tomasza Jeża (Zygmunta Miłkowskiego) / W. Doroszewski. – Warszawa, 1949. – 417 s.
12. Grabowski M. O szkole ukraińskiej poezji / M. Grabowski // Literatura i krytyka. – Wilno, 1840. – S. 37–39.
13. Hrabec S. Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI i XVIII w. / S. Hrabec. – Toruń, 1949. – 159 s.
14. Jurkowski M. Ukrainizmy w języku Juliusza Słowackiego / M. Jurkowski // Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich. – Wrocław : PAN, 1974. – S. 105–135.
15. Koniusz E. Kresowe elementy leksykalne i semantyczne w języku powieści ludowych J.I. Kraszewskiego / Elżbieta Koniusz // Studia nad Polszczyzną Kresową. – 1983. – T. 2. – S. 127–138.
16. Moroń B. Język drugiej epoki twórczości J. I. Kraszewskiego (1838-1859) / Bogusław Moroń // Gdańskie Zeszyty Humanistyczne. Prace Językoznawcze. – Z. 4, 1969. – S. 43–61.
17. Stieber Z. O typach polszczyzny regionalnej XVII wieku / Z. Stieber // Świat językowy Słowian. – Warszawa, 1974. – S. 267–272.
18. Tysyński A. Amerykanka w Polsce / A. Tysyński. – St. Petersburg, 1837. – Cz. II. – 146 s.